
ШЕВЧЕНКО К.В.,
аспірант,
Інститут педагогічної освіти та
освіти дорослих НАПН України,
м. Київ

РОЛЬ КОГНІТИВНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В КНР

Стаття присвячена особливостям формування когнітивної Я-концепції майбутніх вчителів Китаю, висвітлює важливість формування позитивного самосприйняття, характеризує роль когнітивної я-концепції у викладацькій діяльності китайських педагогічних працівників, аналізує причини, які впливають на формування позитивної когнітивної я-концепції у студентів педагогічних закладів та засоби за допомогою яких у студентів розвивається адекватне самосприйняття.

Ключові слова: майбутній вчитель в Китаї, когнітивна я-концепція, самосвідомість, позитивна самосвідомість, роль я-концепції, самосприйняття вчителя.

Статья посвящена особенностям формирования когнитивной Я-концепции будущих учителей Китая, освещает важность формирования позитивного самовосприятия, характеризует роль когнитивной я-концепции в преподавательской деятельности китайских педагогических работников, анализирует причины, которые влияют на формирование положительной когнитивной я-концепции у студентов педагогических заведений и средства с помощью которых у студентов развивается адекватное самовосприятие.

Ключевые слова: будущий учитель в Китае, когнитивная я-концепция, самосознание, позитивное самосознание, роль я-концепции, самовосприятие учителя.

The training of teachers is on a special place between other problems of modern education. The question of self-concept is not revealed in scientific literature on sufficient level. The article is devoted the peculiarities of formation cognitive self-concept of the future teacher in China, the importance of positive consciousness has been covered,

the function of cognitive self-concept of future teacher's work has been characterized, the reasons, which influence forming positive consciousness of the students of pedagogical educational establishments have been analyzed and the methods which help students to improve their adequate self-perception and form positive self-concept have been analyzed. The article reveals the meaning of cognitive self-concept, it's importance, it's necessity, the problems which teachers could have with their work if their consciousness is negative.

Key words: future teacher in China, cognitive self-concept, self-perception, the function of cognitive self-concept, self-perception of teachers, positive consciousness.

В умовах науково-технічного прогресу та швидкого розвитку сучасних технологій зростають вимоги до фахівців різних сфер діяльності. Відповідальність за підготовку висококваліфікованих фахівців лежить на педагогічних працівниках. Саме тому в останнє десятиліття модернізація освітньої галузі спрямовується на досягнення рівня кращих світових стандартів. Підготовці вчителів належить особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної освіти, оскільки вчитель відіграє важливу роль у формуванні особистості, яку навчає, залишаючись головною дійовою особою в житті молоді. Саме тому в останнє десятиріччя модернізація освітньої галузі відбувається відповідно до кращих світових стандартів. Формування когнітивної я - концепції у підготовці майбутніх вчителів в КНР є дуже важливим. Є невід'ємною частиною розвитку особистості майбутнього педагога. Адже ще під час навчання майбутній вчитель повинен усвідомлювати образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості, тобто самосвідомості.

Звернення до досвіду КНР зумовлено тим, що вчитель в КНР є дуже поважною професією, є дуже багато охочих опанувати професією педагога; також зумовлено наявністю вагомих досягнень у підготовці педагогічних працівників, що гарантуються держав-

ними механізмами забезпечення якості професійного розвитку.

Дослідженням я-концепції, в тому числі і когнітивної я-концепції займалися багато дослідників з різних країн, такі як К. А. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Р. Бернс, А.А. Бодалєв, А. А. Деркач, У. Джеймс, Д.И. Дубровин, М.С. Каган, И.С. Кон, Ч. Х. Кули, М. Кун, А.Н. Леонтьєв, А. Маслоу, Дж. Г. Мид, К. Роджерс, наприклад російські дослідники Куришева О.В, Нужних К.В. проводили дослідження на тему: «Социальное сравнение как механизм построения когнитивного компонента я-концепции», український дослідник Кравець В.А. охарактеризував «Роль я-концепції особистості у процесі соціально-психологічної адаптації» Дослідження формування когнітивної я - концепції у підготовці майбутніх вчителів в КНР не проводилось, тому воно є **актуальним** для вітчизняної педагогіки.

Мета дослідити формування когнітивної Я-концепції у підготовці майбутніх вчителів в КНР, та її роль у професійному та особистісному розвитку педагогів.

Під «Я-концепцією» майбутнього вчителя ми розуміємо складну динамічну систему його уявлень про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності, яка включає в себе взаємопов'язані й взаємозумовлені компоненти:

«Образ-Я», що розкриває неповторність самосприйняття через фіксацію студентом певної соціально-рольової позиції й установок щодо себе;

«Ставлення-Я», яке визначається самооцінкою професійно-педагогічних здібностей і особистісних якостей і може спричинювати певні емоційно-ціннісні прояви;

«Вчинок-Я», спрямований на самопізнання і самовдосконалення власного «Я» або прояв певної захисної дії у випадку «посягання» на цінність і цілісність сформованого уявлення про себе [3].

Я - концепція формується під впливом різних зовнішніх факторів, які відчуває індивід. Особливо важливими є для нього контакти з іншими значущими, які, по суті, і визначають уявлення індивіда про самого себе. Але на перших порах практично будь-які соціальні контакти впливають на нього. Проте з моменту свого народження Я - концепція сама стає активним початком, важливим фактором в інтерпретації досвіду. Таким чином, Я - концепція грає, по суті, потрібну роль: вона сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, визначає інтерпретацію досвіду і є джерелом очікувань. Ряд досліджень з теорії особистості ґрунтується на концепції, згідно з якою людина завжди йде по шляху досягнення максимальної внутрішньої узгодженості. Уявлення, почуття або ідеї, що вступають у протиріччя з іншими уявленнями, почуттями або ідеями індивіда, приводять до дезгармонізації особистості, до ситуації психологічного дискомфорту. Відчуваючи потребу в досягненні внутрішньої гармонії, людина готова вживати різні дії, які сприяли б відновленню втраченої рівноваги [4].

Когнитивний компонент Я-концепції – усвідомлювати свої якості, здібності, зовнішність, соціальну значущість тощо (самосвідомість) Уявлення індивіда про самого себе, як правило, здаються йому переконливими незалежно від того, чи базуються вони на

об'єктивному знанні або суб'єктивній думці, чи є вони істинними або помилковими. Конкретні способи самосприйняття, приводять до формування образу Я, можуть бути найрізноманітнішими.

Абстрактні характеристики, які ми вживаємо описуючи людину, ніяк не пов'язані з конкретною подією або ситуацією. Як елементи узагальненого образу індивіда вони відображають, з одного боку, стійкі тенденції в його поведінці, а з іншого - вибірковість нашого сприйняття. Те ж саме відбувається, коли ми описуємо самих себе: ми намагаємося висловити основні характеристики нашого звичного самосприйняття, до них відносяться будь-які рольові, статусні, психологічні характеристики індивіда, опис майна, життєвих цілей і т.п. Всі вони входять в образ Я з різною значущістю - одні представляються індивіду більш значущими, інші - менш. Причому значимість елементів самоопису і, відповідно, їх ієрархія можуть змінюватися залежно від контексту, життєвого досвіду індивіда або просто під впливом моменту. Такого роду самоопису - це спосіб охарактеризувати неповторність кожної особистості через поєднання її окремих рис[5].

Звернення до досвіду КНР зумовлено: швидким розвитком економіки Китаю; наявністю вагомих досягнень у підготовці педагогічних працівників, що гарантує система цензу педагогів.

Досвід Китаю є вартим уваги з його багатовіковими національними традиціями з кількох причин. Його національна специфічність запобігає уніфікаційним процесам у педагогічних практиках освітніх систем. В умовах змін соціально-економічної та духовної сфери китайського суспільства відбулась значна модернізація змісту навчання, від навчання орієнтованого на екзамени до навчання орієнтованого на якість, від навчання обдарованих дітей до навчання усіх учнів, від уніфікованих стандартів до індивідуально орієнтованого підходу. В таких умовах змінилась і роль вчителя. За-

провадження особистісно-орієнтованого підходу, відмова від традиційної предметно-центрічної системи засвоєння знань, запровадження елементів дослідно-орієнтованої освіти, зумовлюють необхідність оволодіння педагогічними працівниками сучасними методами і формами педагогічної діяльності та вдосконалення свого самоприйняття.

В КНР є обов'язковою система цензу педагогів. Система цензу педагога являє собою систему ліцензій, які держава видає педагогам - людям незвичайної професії, сюди входить не тільки норма освітнього цензу, а й вимоги в області ідейно-політичного рівня, професійної моралі та професійних здібностей та особистісних якостей. Адже вчитель передає не тільки знання та вміння, а ще й виконує виховну функцію, він також виховує своїх студентів, саме тому повинен мати такі особисті якості, які зроблять його гарним прикладом для його учнів. На роботу запрошуються лише ті, хто отримав визнане державою свідоцтво про ценз педагога, запрошення на посаду вчителя санкціонується освітньо-адміністративними відомствами на рівні провінції і вище. Тобто для отримання ліцензії вчителя за умовою вимог системи цензу педагогів входять також формування також адекватного образу своїх якостей, здібностей, соціальної значущості тощо[2, с 62].

Безумовно для формування когнітивної Я-концепції педагогічному працівнику важливо також адекватно сприймати свою зовнішність. У всі часи в різних культурах виникали різні уявлення про ідеальні розміри і пропорції людського тіла, але, як правило, перевага завжди віддавалася високим чоловікам і відносно мініатюрним жінкам. Позитивна оцінка свого зовнішнього вигляду в свідомості людини, а також у судженнях оточуючих може істотно вплинути на позитивність його Я - концепції в цілому, і навпаки, негативна оцінка тягне за собою істотне зниження загальної самооцінки.

Зріст людини, його вага, статура, здоров'я, зір, колір обличчя тощо, здатні стати провідними складовими його ставлення до себе, головними чинниками, що визначають його почуття власної цінності, адекватності та прийнятності своєї особистості. Невисокий парубок, що носить окуляри, має набагато більше комплексів, ніж його високий, атлетичної статури однокласник. А саме від комплексів починаються проблеми [5]. Вчитель який невдоволений собою, має багато комплексів, взагалі людина закрита, буде передавати оточуючим, у нашому випадку своїм учням, почуття невпевненості в собі, але ж вчитель за думкою, як китайців так і європейців має бути людиною впевненою, позитивною. Невпевненість може привести до втрати авторитету серед учнів. Якщо вчитель навпаки переоцінює свою зовнішність, свої здібності та якості і демонструє це, в Китаї це теж є неправильним, адже на думку китайців педагог повинен реально оцінювати свої якості, постійно вдосконалювати їх, не зупинятись на досягнутому, та буди в міру скромною людиною.

Китайське міністерство освіти розробляє різноманітні заходи для розвитку впевненості та позитивності студентів педагогічних ВНЗ. На базі кожного університету існують різноманітні клуби за інтересами, від спортивних до наукових, які направлені на те, щоб розвивати активність та дідерські якості студентів, що саме по собі сприяє розвитку когнітивної Я- концепції та самосвідомості. Кожний майбутній вчитель обов'язково повинен бути членом одного такого клубу, а якщо бажає то може відвідувати і декілька.

Майбутні педагоги з позитивною «Я-концепцією» відрізняються високою (здебільшого адекватною) самооцінкою педагогічних здібностей, особистісних якостей і наслідків своєї навчально-професійної діяльності; високим рівнем самоповаги та ауто-симпатії. Вони здебільшого очікують на позитивне ставлення до себе з боку

авторитетних осіб, емоційно стійкі, з низьким рівнем особистісної й реактивної тривожності. Для них притаманна висока активізація вчинку самобачення, наявність позитивних мотивів навчально-професійного й особистісного самовдосконалення, здатність до вольової дії щодо подолання вад власного «Я»; домінування внутрішніх тенденцій локусу-контролю (пошук винуватця). Натомість, негативна «Я-концепція» майбутнього вчителя окреслюється когнітивною простотою й недостатньою розрізненістю елементів «Образу-Я»; браком конструктів, що вказують на професійно-рольові настанови, обмеженість лише формально-функціональними ознаками (успішність, ставлення до навчання тощо); суперечливістю «Образу-Я», критичною неузгодженістю між «Я-реальним» і «Я-ідеальним», високою його мінливістю й ситуативністю; переважанням зовнішньо атрибутивних суджень, нерідко з негативним емоційним відтінком; заниженою самооцінкою педагогічних здібностей і результатів навчально-професійної діяльності; «комплексом неповноцінності», низьким рівнем самоповаги; очікуванням на переважно негативне оцінне ставлення до нього оточуючих; емоційною нестабільністю, високим рівнем особистісної й реактивної тривожності; почуттям незахищеності. Для студентів з негативною «Я-концепцією» характерним є брак вираженого інтересу до професійного аспекту «Я», пасивність самопізнання, невмотивованість навчально-професійного самоствердження й самореалізації; приреченість власним «Я», безпорадність у розв'язанні суперечливостей «Образу-Я»; домінування зовнішніх тенденцій локусу-контролю (пошук винуватця). Саме позитивна «Я-концепція» студента є умовою й результатом успішного його професійного становлення як майбутнього вчителя. Особливо важливим при цьому є наявність у його «Образі-Я» конструктів, які вказують на його професійно-рольову ідентифікацію

(«Я-майбутній вчитель»). Це дає йому відносно жорсткий стержень і орієнтує його на необхідність підтвердити уявлення про професійно-орієнтоване власне «Я». Якщо ж «Я-майбутній вчитель», то я мушу діяти так, як має діяти (в моєму уявленні) фахівець». Наявність в «Образі-Я» майбутнього педагога професійно-рольових настанов може засвідчувати про його професійну спрямованість та бути необхідною особистісно-психологічною передумовою професійної адаптації молодого вчителя [3].

Вчитель в КНР повинен також слідувати за своєю зовнішністю, зачіска, одяг та інші компоненти зовнішності повинні бути охайними та скромними. Вчитель має бути прикладом для своїх учнів, а його зовнішність, за думкою китайців не повинна відволікати учнів від навчання. Взагалі у школах, вищих навчальних закладах та інших закладах освіти вчитель повинен одягатися строго, кольори одягу повинні бути стриманими, не можна носити яскравий одяг, фасон и довжина теж мають значення.

Неможливо вказати точний момент виникнення когнітивної Я - концепції. Вона формується поступово, починає формуватися ще в дитинстві, причому різні її елементи в різний час сприймаються з неоднаковою виразністю. Але щоб Я - концепція стала реальним чинником організації поведінки, майбутній вчитель повинен навчитися сприймати себе як особливий об'єкт, що виділяється з ряду інших. Але він повинен також інтуїтивно засвоювати точки зору інших, оскільки лише таким чином зможе отримувати й осмислювати зворотний зв'язок, оцінку своєї поведінки з боку оточуючих, необхідну для розвитку самосвідомості [4].

Політика держави КНР дозволяє керівникам навчальних закладів строго координувати поведінку своїх працівників, за будь-яку необачність, навіть не дуже серйозну вчитель може отримати догану та навіть зовсім лишитися роботи.

Окрім системи цензу педагогічних кадрів, кожний випускник педагогічного університету, коли вступає на роботу до школи, повинен скласти комплекс іспитів, які включають у себе різноманітні питання не тільки з предмету, який він буде викладати, а також з психології та педагогіки. На нашу думку ці іспити мають важливе значення як в усвідомленні рівня своїх знань та компетенцій, так і у подоланні недоліків сприйняття когнітивної Я-концепції. Зауваження комісії на іспитах, (яка взагалі складається з представників адміністрації школи та місцевих органів влади) стосуються не лише професійної компетенції, а також моральної поведінки і адекватної самосвідомості.

Китайська система педагогічної освіти пройшла дуже складний шлях. Але зараз уряд КНР сприяє активному розвитку цієї системи, розробляє різні законопроекти, які сприяють покращенню ситуації в педагогічній освіті, заохочує педагогічних працівників також різними нагородами та привілеями, заохочує педагогів розви-

вати свої знання, вміння та навички для того, щоб процес навчання проходив найбільш ефективно. Сучасний стан китайського педагогічної освіти знаходиться на належному рівні і робить китайських спеціалістів конкурентоздатними у світі[1].

Проаналізувавши всі ці факти, ми дійшли **висновку**, що дослідження формування когнітивної Я-концепції є дуже важливим, як для китайської, так і для української педагогічної науки. Адже вчитель не зможе досягти певних висот у своїй професії без адекватного сприйняття самого себе, своїх якостей та соціальної значущості. Ми виявили, що на формування позитивної самосвідомості дуже впливає зовнішність людини. Зрозуміли, що майбутній вчитель в КНР повинен бути активним та позитивним, виділятися серед інших, адже в Китаї приділяють багато уваги цій надзвичайній професії, але він повинен також інтуїтивно засвоювати точки зору інших, що сприятиме виправленню недоліків його самосприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Су Сяохуань. *Образование в Китае – реформы и новшества* / Су Сяохуань. – Меж континент, изд-во Китая, 2002. 190 с.
2. 中华人民共和国教育法律法规集(Закони Китайської народної республіки про освіту). 外文出版社, 北京1999, 185页
3. Колоскова К.В. К вопросу о становлении я-концепции у учащихся-музыкантов в условиях инструментально-исполнительской деятельности [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/2062-2012-04-18-13-54-31>
4. Кравець В.А. «Роль я-концепції особистості у процесі соціально-психологічної адаптації» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vidannia/2010/Psikhologia_37/21.html
5. Куришева О.В, Нужних К.В. «Социальное сравнение как механизм построения когнитивного компонента я-концепции» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-sravnenie-kak-mehanizm-postroeniya-kognitivnogo-komponenta-ya-kontseptsii>,
6. Сайт міністерства освіти КНР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.moe.edu.cn/>